

בס"ד

שיעורי הגר"א עוזר שליט"א ראש ישיבת אתרי

המתקיימים בבית הכנסת "מאור ישראל", בראנד 18, הר נוף

בענין:

מנוי גר לשררה

- שעה -

נמסר בש"ק פ' וארא ה'תשע"ה

בשבת פרשת בא יחל השיעור אי"ה בשעה 9:00 בליל שבת ויהיה בענין:

פטר חמור

בשבת פרשת בשלח לא יתקיים שיעור

השיעור יאמר לעילוי נשמת הרב קלמן זאב לויזן הי"ד, שהיה ממשותפי השיעור.

בברכת התורה

המארגנים

לקבלת השיעורים באימייל יש לכתוב בקשה לתמנתי: timnal@zahav.net.il

מינוי גר לשררה

מקרב אחיך תשים עליך מלך' - עליך הוא דבעינן מקרב אחיך אבל גר דן את חברו גר, ואם היתה אמו מישראל דן אפילו ישראל. הרי משמע שרק את גר חברו כשר לגר לדון, אבל לא את ישראל שאינו גר. ורש"י פירש הך מימרא דרבא בדיני נפשות אבל בד"מ כשר לדון את ישראל, ואולם כל הראשונים מיאנו בכך; השאלתות (ב) והרי"ף (סנהדרין לו) והרמב"ם (סנהדרין פ"ב ופ"א) והתוס' ושאר הראשונים (בסנהדרין וביבמות מה קב ובכ"מ). ותמהו על רש"י בתרתי; א. הרשב"א והריטב"א (ביבמות קב) הקשו הלא גר פסול לשררה, ואפילו לשררה מועטת כגון מינוי על שאיבת המים (קדושין עו ויבמות מה), וא"כ היאך יתכשר לדון את ישראל. ב. הקשו התוס', הלא בדיני נפשות נתמעט הגר מ'ונשאו אתך' - בדומין לך, והיאך יתכן שיהא כשר לדון בד"נ את גר חברו, הרי לא מטעם שררה קאתינן עלה דלימעט מ'עליך', אלא משום דבעינן מיוחס דומיא דמשה. ועל כן הסכימו כל הראשונים שלדון דיני נפשות פסול הגר מכל וכל עד שיהיו אביו ואמו מישראל, ולדון דיני ממונות כשר רק לדון גר חברו ולא ישראל, א"כ אמו מישראל שאז ראוי לשררה כנ"ל.

ועמדו הראשונים לפרש לשיטתם הסוגיא בסנהדרין הנ"ל ד'הכל כשרין לדון דיני ממונות' לאתויי גר; הרי"ף תירץ דמיירי בשאמו מישראל. והרשב"א הקשה על כך מלשון הגמרא בסנהדרין שם דמשמע דמיירי בגר גמור. והתוס' תירצו דהא דתנן 'הכל כשרים' היינו רק לדון גר חברו. וקשה דנראה לכאורה דוחק גדול למיתני 'כשרים' סתמא היכא שאינו כשר אלא לדון גר חברו. ועוד (כן הקשה התור"ד בקדושין עו:), אדמפליג בין דיני ממונות לדיני נפשות, לפליג בד"מ גופייהו בין גר חברו לישראל.

והרא"ש (ביבמות) תירץ דמיירי בדקבלו עלייהו בעלי הדין לדון לפניו. ותמה התומים (י) הלא בדקבלו עלייהו אף כל הפסולים יכולים לדון, ואפילו רועי בקר (כדתנן בסנהדרין כד), והיאך שייך למיתני בזה 'הכל כשרים', הלא בדקבלו לא שייך פסול כלל.

ובישוב תירוצי התוס' והרא"ש נראה עפ"י מה שפתח בספר דברי משפט (י) לבאר דיוק הרא"ש מהסוגיא ביבמות (קא קב) דמשמע דלולא קרא ד'בישראל' האמור בחליצה הוה מכשרינן גר לדיין בחליצה, ופירש הרא"ש דאע"ג דבעינן 'מקרב אחיך' לכל משימות, מ"מ הוה מכשרינן בדקבלו עלייהו. וקשה [וכן עמד הגרא"ו בקובץ הערות עב סק"ז] מאי שייטא דקבלו עלייהו בחליצה, הלא רק בממונות מהניא קבלה משום מחילת ממון או משום הקנאה, וי"א מדין 'הודאת בעל דין' שמודה שכל מה שיאמר הדיין אמת הוא (ע' בסוגיא בסנהדרין כד ובמפרשים), אבל גבי חליצה לא שייכא קבלה, דאטו רועי בקר יתכשרו לחליצה בדקבלו עלייהו. ופירש הדברי-משפט דשאני גר שאינו פסול

א הגרי"ז (בספרו עה"ת) פירש סמיכות המקראות של יחוס אהרן ומשה לפסוק 'וידבר ה' אל משה ואל אהרן ויצום אל בני ישראל וגו' עפ"י ד'הירושלמי (פ"ד דקדושין ומובא בתוס' סוטה מא) שאין ממנים אדם לשררה על הציבור אלא מן הברורים [המיוחסים] שבעם, שנאמר 'שום תשים וגו' מקרב אחיך תשים עליך מלך' [ובתוספתא (פ"ד דסנהדרין, מובא בתוס' יבמות מה) איתא שאין ממנים מלך בישראל אלא מיוחס המשיא לכהונה]. ועל כן כאשר משה ואהרן נצטוו על בני ישראל, כלומר שנתמנו לתפקידי שררה ומנהיגות [כמו שפירשו רז"ל בכ"מ לשון 'ציווי על' דהיינו התמנות ושררה - כדכתיב ביהושע 'ויסמך את ידיו עליו ויצוהו', 'ויצוהו ה' לנגיד על עמו' ועוד. וע' ספורנו] - באותה שעה נתיחסו לאבותיהם, לומר שברורים הם וראויים לשררה.

ובזה פירש הגרי"ז דברי התוס' בסנהדרין (לו:): בהא דילפינן בגמרא מ'ונשאו אתך' - בדומין לך, שאין כשרים לדון דיני נפשות אלא כשרים המשיאים לכהונה, והקשו התוס' אמאי הוצרכו (שם) למילף שמום הגוף פוסל הדיין לדון דיני נפשות מ'כולך יפה רעיתי ומום אין בך', תיפו"ל מ'אתך' בדומין למשה רבינו שלא היה בעל מום (כדאמרינן בבכורות לו) - ופירשו התוס' דלא הוה מסתבר למידרש 'אתך' להכי אי לאו משום דכתיב 'ומום אין בך'. וצריך באור, דהכי נמי לענין יחוס מהיכא תיתי למידרש מ'אתך' כל עוד אין לנו מקור וטעם להצריך יחוס בדינות. ופירש הגרי"ז לפי הנ"ל שהרי חזינן בהך פרשתא שייחסה תורה את משה ואהרן בשעה שנתמנו לשררה, ומשום דבעינן יחוס לענין שררה, הלכך שפיר ילפינן ממשה רבינו לדורות מ'ונשאו אתך' דכי היכי דמשה רבינו הוצרך להיות מיוחס כדי להתמנות על בני ישראל, ה"נ לדיינים דעלמא".

והנה בדברים אלו יש לשפוך אור על הך דינא דמינוי גר לדיין. אמרינן ביבמות (מה:): דאין ממנים גר לשררה בישראל משום שנאמר 'שום תשים עליך מלך וגו' מקרב אחיך' - כל משימות שאתה משים לא יהו אלא מקרב אחיך, ואם היתה אמו מישראל כשר. ובסנהדרין (לו:): אמרינן דהא דתנן התם (לב.) ובנדה (מט) שהכל כשרים לדון דיני ממונות ואין הכל כשרים לדון דיני נפשות, חדא לאתויי ממזר וחדא לאתויי גר. ולפי פשטות הסוגיא נראה שגר כשר לדון דיני ממונות, וכן פירש רש"י ביבמות (קב רע"א). אך כל הראשונים חולקים וסוברים שגר פסול לדון דיני ממונות, דהא אמר רבא (ביבמות קב) גר דן את חברו דבר תורה שנאמר 'שום תשים עליך מלך אשר יבחר ה' אלקיך בו

א ובהא"ש הא דמום הגוף פוסל אף בסנהדרין קטנה - והלא קרא ד'כולך יפה רעיתי' נדרש על סנהדרין גדולה כדדרשינן מ'אל יחסר המזוג', ומהיכי תיתי אף בס"ק. אך לבתר דידעינן שמום מהוה פגם בדיינים, שוב ילפינן מ'ונשאו אתך' לפסול, והרי הך קרא ד'אתך' מיירי בסנהדריות קטנות, וכ"מ בתוס' שם וברש"י שם ז'. [אכן באו"ז הכשיר מום בסנהדרין קטנה, וכנראה ס"ל שלפי האמת לא ילפינן מ'ונשאו אתך' בעל מום].

[לפי זה יש לתרץ לשיטת התוס' והרא"ש את קושית הרמב"ן (ביבמות מה) מדמוקמינן בנדה הא דתנן כל הכשר לדון כשר להעיד אבל יש שכשר להעיד ואינו כשר לדון, בסומא באחת מעיניו שכשר להעיד ופסול לדון דיני ממונות אליבא דר"מ. וקשה אמאי נקטו דוגמא שאינה להלכה ולא נקטו בפשוטו בגר שכשר להעיד ואינו כשר לדון דיני ממונות [לכל הראשונים דפליגי על רש"י]. אך להנ"ל אתי שפיר שהרי הגר 'כשר לדון' בעצם כדתנן בנדה ובסנהדרין, ורק משום חסרון צדדי דשררה אינו דן. והרמב"ן שהקשה, כי הולך הוא בשיטת הרי"ף שפירש המזנה באמו מישראל, ולפי"ז שפיר מקשה אמאי לא העמידו כשר להעיד ואינו כשר לדון בגר שאין אמו מישראל].

הרי זכינו לראות עד הנה שגר הפסול לדון ישראל בדיני ממונות לרוב-ככל הראשונים, אין גדר פסולו בעצם ההכשר לדון אלא כמי שדבר אחר גרם לו, מפני השררה שבדין, שאין הגר ראוי לכל שררה שהיא אלא דוקא כשאמו מישראל. ונפ"מ בדקבלו עלייהו שכשר [להרא"ש], ואף אם היתה הקבלה בטעות [דברי משפט], ואף אם באו לחזור מקבלתו משהתחיל הדין [להתומים], וכן נפ"מ שכשר לדון בלא כפייה [לתירוץ אחד בתוס'], ומטעם זה שפיר קרינן ביה ש'כשר לדון'.

ולאור הדברים הללו יש ליישב קושית הקצוה"ח (ו סק"א) על הא דאמר רבא דבר תורה גר כשר לדון את חברו, ואם אמו מישראל כשר לדון את ישראל, והלא איהו ס"ל (סנהדרין ג.) דדבר תורה בעינן שלשה סמוכין לכל דיני ממונות, והרי כתב הרמב"ם (סנהדרין ד, ה י) שאין לסמוך אלא מי שהוא ראוי לדון ולהורות בכל דיני התורה וכגון סומא באחת מעיניו שפסול לדון דיני נפשות אין סומכין אותו אף לא לדיני ממונות, וא"כ קשה איך ראוי הגר מדאורייתא לדון את חברו והלא אינו ראוי לסמיכה כלל.

ומדברי הקצות מ' שהעמיד כאן שתי קושיות; האחת, היאך כשר לדון את גר חברו והלא אינו ראוי לדון את ישראל אחר. ועוד, הלא אינו ראוי לדון דיני נפשות. והנה לתרץ קושיא קמייתא נראה עפ"י הנ"ל בהקדם מה שנתבאר בהרחבה במק"א בשיטת הרמב"ם בגדר ענין הסמיכה, דתרי דיני איתנהו בה; מתן הכשר לדון וגם מינוי ונתנית הרשות לדון בפועל, דלא סגי בכך שהוא נחשב 'סמוך' להיותו כשר וראוי לדון אלא צריך גם מינוי ונתנית רשות לשמש בפועל כדיין כדי שתהא לו אפשרות כפייה והשתררות. כן מדויק מלשונות הרמב"ם בכל פ"ד מהלכות דינים. וביארנו שזהו שכתב הרמב"ם שאין סומכים אלא מי שראוי לדון ולהורות בכל התורה, ומאידך כתב שאפשר לסמוך אותו רק לענין מסוים ולא לענין אחר, כגון לדיני מזמן ולא להורות איסור והתר או להתיר בכורות, וכן אפשר לסומכו לזמן מוגבל - הרי שהם שני ענינים: הכושר והראויות לדון, ונתנית הרשות לדון בפועל, שעל כן הענין הראשון אינו שייך להינתן לחצאין אלא צריך שיהא חכם הראוי לדון ולהורות בכל התורה,

לדון בעצם כרועי בקר דלאו דייני הם כלל, אלא שהוא מנוע מלדון משום ענין השררה שיש בדין, כשאר תפקידי שררה שפסול להם, הלכך כל דקבלו עלייהו תו ליכא שררה, ועל כן שפיר הוה מהניא קבלה לגר לחליצה [לולא קרא ד'בישראל'] שהרי הוא דיין כשר בעצם ורק משום שררה פסול ובדקבלו ליכא שררה, ורק רועי בקר ודכוותיהו שחסרונם הוא בעיקר ההכשר לדון, לא מהני קבלו עלייהו אלא במזמן ומטעם מחילה או הקנאה וכד'. הרי ש'קבלו עלייהו' האמור גבי רועי בקר ושאר פסולים והאמור גבי גר שונה מיסודו; בכל הפסולים מהני קבלה מטעם מחילה והקנאה הגם שאין שם 'דיינים', משא"כ בגר הקבלה מהניא מצד שע"י הקבלה שוב אין שם ענין שררה, וממילא כשר הגר כדיין מעיקר דינא, הלכך שפיר שייך להכשיר אף בחליצה.

וכסברא זו מוכח ממה שכתבו התו' (ביבמות קא:) בתירוץ אחד, וכן נפסק בשו"ע (ח"מ ז), שגר יכול לדון ישראל בלא כפייה [ולתירוץ אחר אף בלא כפייה פסול. וכן פסק מהרש"ל]. הרי מוכח שרק משום ההשתררות גר פסול לדון, אבל כל שאין בדבר שררה וכגון שבאו לפניו לדון בלא כפייה [להך תירוץא] כשר. וא"כ אף לשאר התירוצים דפליגי, זהו משום דס"ל שאף בלא כפייה חשיב עצם עשיית הדין ענין שבשררה, אבל הכל מודים שגדר פסול הגר אינו בעצם הכשרו כדיין אלא מצד ההשתררות שיש בדין.

ולפי"ז תירץ הדברי-משפט את תירוץ הרא"ש הנ"ל דמתניתין ד'הכל כשרים' לאתויי גר מיירי בדקבלו עלייהו, והקשה התומים א"כ אף רועי בקר כשרים. ותירץ דנפ"מ כשהיתה הקבלה בטעות, שלא ידעו בעלי הדין מפסולם, דברועי בקר כהאי גוונא אין דינם דין, שהרי הקבלה מועילה מדין מחילה או הקנאה הלכך כל שבטעות אין כאן מחילה, אבל בגר שקבלוהו אף אם לא ידעו שהוא גר דינו דין שהרי פסולו אינו אלא מצד השררה, וכל שקבלוהו מרצון לאו דרך שררה היא.

ונראה שבסברא זו נתבאר גם כוונת התומים שכתב לתרץ דנפ"מ אם חזרו בהם קודם גמר דין, דברועי בקר מהניא חזרתם (כדמסיק בסנהדרין כד) אבל בגר לא מהניא. ונראה שטעמו לחלק הוא כנ"ל, שברועי בקר שחסר בעיקר ההכשר לדון ורק משום מחילה והקנאה קאתינן עלה, לא חלה המחילה אלא בגמר דין, משא"כ בגר שכשר בעצם ורק שפסול לשררה, הלכך כל שהסכימו עליו מראש והתחיל לדון אין זו דרך שררה ותו אין יכולים לחזור בהם.

ולפי"ז אתי שפיר גם תירוץ התוס' הנ"ל, וכפי שמרומז בספר אמרי בינה (דיני דיינים טו) עפ"י ד'זקנו הדברי-משפט, דהא דקתני 'הכל כשרים' אתא לאתויי גר, ואף שאינו כשר אלא לדון גר חברו, אך זהו רק מצד מניעה חיצונית שאין הגר ראוי לשררה, אבל מצד עצם הכשרות לדון הרי הוא כשר בדיני ממונות ורק משום כך בגר חברו שאין מניעה של השתררות - כשר לדון בפועל, ומשא"כ רועי בקר שפסולים גם לדון גרים, הלכך שפיר תנן סתמא 'הכל כשרים' לאתויי גר, ולא מפליג בדיני ממונות בין גר לישראל חברו, כי מצד עצם ההכשר לדון כשר הגר לגמרי.

בעינן מיוחס טפי ולא סגי בדרגת יחוס דדיני ממונות, או י"ל - וזה נראה עיקר, וכדיבואר להלן בשיטת הרמב"ם - שהואיל ולדיני נפשות בעינן סנהדרין, הרי עצם המינוי להיות מכלל הסנהדרין זהו גופא חשיב ענין שבשררה ולא סגי לזה אמו מיישראל אלא בעינן מיוחס מאביו ומאמו, דומיא דמשה, משא"כ דיני ממונות שהם בשלשה וא"צ במינוי לסנהדרין¹.

ויש להביא סיוע ליסוד זה מדברי הרשב"א, דהנה דנו הראשונים אם סגי למלך מה שאמו מיישראל אם לאו; שיטת רש"י (בסוטה מא) והרמב"ם (מלכים א,ד. יעו"ש בהגהות מיימוניות ובשעה"מ) שאמו מיישראל כשר להיות מלך כשאר שררות, ומה שנתחייבו שונאיהם של ישראל כלייה באמרם לאגריפס המלך 'אחינו אתה' (שם) פרש"י שאמנם כשר היה אבל זילא מלתא. והתוס' וש"ד תמהו כיצד יתכן לחייבם משום זילותא בעלמא, וכתבו התוס' בתירוץ אחד, וכן דעת הרמב"ן (ביבמות מה) והרשב"א והריטב"א (שם קב) שמלך שונה משאר שררות דלא סגי באמו מיישראל אלא צריך שאביו ואמו מיישראל. ופירשו הראשונים בשני אופנים מנין המקור לחלק בין מלך לשאר שררות דסגי להו באמו מיישראל.

[הרמב"ן] הקשה מרחבעם ומאבשלום שאמם לא היתה מיישראל ואיך נתכשרו למלכות. והוכיח מכאן דסגי בשאביו מיישראל. ובה מתורצת קושית האחרונים ממה שאמרו (בזבחים קב). שמושה רבינו ביקש מלכות לבניו - והלא ציפורה היתה גיורת, ולהרמב"ן ניאח.

והנה הנוב"י (הו"מ א) והחת"ס בתשובה (או"ה יב) תירצו קושית הרמב"ן שרק במינוי חדש נאמר הך דינא דאין למנות מי שאינו מיוחס, אבל לא בשררה העוברת בירושה מאליה, שלא אסרה תורה אלא את השימה והנתינה, 'שום תשים... לא תוכל לתת עליך איש נכרי'. וכיו"ב נסתפק הגרא"ו (בקובץ הערות לו סק"י ובקוב"ש ב"ב ד) שבדיעבד אם עברו ומינו מי שאינו מיוחס - מה שעשו עשוי. ומדבריהם מוכח שנקטו שהפסול אינו בעצם הכשר הגברא לשררה אלא הוא דין במעשה המינוי עצמו מצד הממנים'. אכן דברי האחרונים מחודשים הם, ובפשוטו פסולו אף בדיעבד. ואמנם מצינו במושג זקנים לבעלי התוס' (משפטים) שפירשו הא דממעטינן 'לפניהם ולא לפני גויים', והלא אפילו גרים פסולים - ותירצו דנפ"מ שאף בדיעבד אם דן הגוי אין דינו דין משא"כ הגר. אך מסתימת הראשונים והפוסקים אין נראה כן².

והנה הרשב"א הוסיף סברא בהא דבמלך לא סגי בשאמו מיישראל - דמלך כסנהדרין. הרי רואים בדבריו כיסוד האמור, שזה שגר פסול לידן דיני נפשות, הוא משום לתא

¹ יש להטעים עוד, דהסנהדרין צריכים להיות קבועים בעיר, שכל עיר ועיר מעמידים לה סנהדרין כדכתיב שופטים ושטרים וגו', וכדנתיא בסנהדרין טו: משא"כ ב"ד של שלשה אינו מחויב מדינא להיות קבוע בכל אופן, הלכך התמנות לידן בשלשה אינה בגדר משרה.

² וכן נקט באג"מ (י"ד ח"ד כו) שאין איסור על הגר עצמו לקבל שררה אלא על הממנים.

³ וברייטב"א כתובות יז (שצ"י בקוב"ש שם) משמע בפשטות שבדיעבד כשר. ולשיטה זו נראה דהא דתנן דגר אינו כשר לידן דיני נפשות דמשמע דיעבד - צ"ל ד'אתך' הוא פסול בעצם ולא משום לתא דמינוי שררה. [ולפי"ז י"ל ד'הכל כשרים לידן דיני ממונות' במשמע אף גר וממור עכ"פ בדיעבד, ולא קשה קושית הראשונים מהא דאין גר דן ישראל, דההיא לכתחילה. ואף ד'הכל כשרים' לכתחילה משמע, אבל הדבר הבא מריבוי שאינו מפורש שפיר יש לקרותו 'כשר' בדיעבד].

ואולם הענין השני יכול להיחלק, ליתן לו רשות בפועל לזה ולא לזה.

ואם כן הרי מתורצת קושיא קמיינתא דהקצוה"ח, שהרי לפי יסוד הדברי-משפט הגר כשר לידן בעצם ורק פסול לשררה שבדין, והרי ההכשר-בעצם והשררה-שבפועל הם עצמם אותם שני הדינים הנ"ל שבסמיכה, חלות שם 'סמוך' שהיא ההכשר בעצם, ונתנית הרשות לידן שהיא המינוי לשררה בפועל, וא"כ הרי שפיר שייך גר שסומכים אותו הגם שאינו כשר לידן בפועל ישראל אחר, כי בעצם הלא אינו חסר כלום בהכשרו לידן, אף לא כלפי ישראל [שעל כן חשיב 'כשר לידן' בסתם במתניתין כאמור], ורק לשררה שבדין הוא פסול, והרי כלפי חלק זה אין מניעה לסומכו לחצאין כנ"ל³.

אלא שהקצות הוסיף להקשות הלא לדיני נפשות גר פסול לגמרי, והיאך נסמך. וכלפי קושיא זו לכאורה אין שייך התירוץ האמור, דהא לדיני נפשות פסול הגר לידן אף את גר חברו [לכל הראשונים מלבד רש"י] מקרא ד'ונשאו אתך' - בדומין לך, ולכאורה אין זה מטעם שררה אלא פסול בעצם הדיינות וכסומא באחת מעיניו דילפינן מ'זמום אין בך', והרי כן יוצא לפי הדברי-משפט בבאור תי' התוס' והרא"ש, דהא דקתני גבי גר 'הכל כשרים לידן דיני ממונות' הוא משום שהוא כשר בעצם לידן ד"מ ורק משום כח שררה אינו דן, וא"כ הלא על אופן זה גופא קתני 'אין הכל כשרים לידן דיני נפשות' - הרי להדיא שלנפשות הוא פסול בעצם. ואם כן הרי דמי ממש לסומא באחת מעיניו שאינו נסמך אף לדיני ממונות כמו שכתב הרמב"ם להדיא, ומאי שנא גר מסומא⁴.

ב) ובישוב קושיא זו נראה לחדש ולומר שאף פסול הגר לדיני נפשות מ'ונשאו אתך', יסודו משום פסול לשררה ואינו מעצם הכשר הדיין לידן. וקודם שנביא לסייע כן מהראשונים, הרי הדברים עולים מאליהם מכלל דברי הגרי"ז שהבאנו בראש דברינו, שהרי פירש דברי התוס' בסנהדרין שיסוד הדין דבעינן דיינים המיוחסים לדיני נפשות הוא מהאמור במשה ואהרן לייחסם בשעה שנצטוו להתמנות על בני ישראל, והרי התם לא מיירי כלל בהתמנות לדיינות אלא בשאר דברי מנהיגות ושררה. הרי ממילא נשמע שגם הדין לדורות להיות 'בדומין לך' יסודו הוא משום הך דינא דשררה.

ומה שלדיני נפשות לא סגי באמו מיישראל כבדיני ממונות, יש לבאר בשני אופנים; או משום שעשיית הדין עצמו של נפשות חשיבא שררה טפי מהוצאת ממון מצד תוכן הדין, ולכך

³ נראה שכוונת הקצות להקשות רק מצד שאינו ראוי לנפשות, אלא שהעמיד קושייתו בכפל; על גר שאין אמו מיישראל דין גר אחר, ועל גר שאמו מיישראל הדין את ישראל. אבל מצד מה שאינו כשר לידן דיני ממונות ישראל אחר נראה דלא קשיא ליה, אם מהטעם האמור בפנים, שאינו חסרון בעצם הדיינות אלא בכח השררה, ואם משום חדשיש ראוי לידן בדיני ממונות הגם שאינו דן את כולם, וכמו דין הפסול לידן קרובים וכשר לרחוקים.

⁴ לכאורה יש מקום לומר דהא דאין סומכין אלא את הראוי לכל התורה, אינו דין תורה [עכ"פ בחכם מופלא בכל התורה אלא שאינו כשר לידן בד"נ מטעם אחר] וכדמשמע מלשון הרמב"ם שהוא רק דין דלכתחילה. ועל כן מדאורייתא שפיר משכח"ל גר סמוך. עי"ל שדינו של הרמב"ם [שמקורו בירושלמי פ"ג דחגיגה] אינו מוסכם בגמרא, דהא שו"ט בגמרא (ה): מדוע אמרו בסמיכת רב שלא יתיר בכורות, וסלקא דעתין משום דלא בקי במומין - הרי דאינו מעבכ הסמיכה [ואם כי היה מקום לומר דמיירי לענין נטילת רשות גרידא, אך בר"ן (נדרים עז) ועוד ראשונים נראה דמיירי בסמיכה ממש]. וא"כ י"ל דרבה נמי סבר כן.

הגר והלא ילפינן מ'אתך' שאין גר וממזר כשרים לדיני נפשות, ולא משום לתא ד'מקרב אחיך'. אך להאמור אתי שפיר, שאף פסול זה דדיני נפשות, משום לתא דשררה הוא [אלא ששררת נפשות אלימה טפי כנ"ל, אם משום תוכן הדין דנטילת נפש אם משום עצם מינויו בסנהדרין, ולכן אינו כשר לדון אלא גר חברו ולא ישראל], הלכך כשר לדון גר חברו.^ט

ויש לבאר עפ"י דרך זו שיטת הרמב"ם. דהנה לכאורה היה נראה מדברי הרמב"ם שפסול גר לדון הן בדיני ממונות הן בדיני נפשות אינו רק מטעם שררה אלא גם בעצם ההכשר לדון, ודלא ככל האמור עד כה, דהנה הביא הלכה זו דגר שתי פעמים בהלכות סנהדרין, בפ"ב (ט) ובפי"א (יא). וצ"ע מדוע כפל ההלכה. ולא זו בלבד שכפל דבריו אלא שבפ"ב סתם ולא פירש שגר כשר לדון את גר חברו בדיני ממונות, ורק בפי"א פירש כן. ובכסף משנה כתב שסמך הרמב"ם בפ"ב על מה שיכתוב בפי"א. וקשה דבשלמא אם היה מפרש בתחילה וסותם לאחר מכן, ניחא בדוחק, אבל קשה שיסתום בראשונה ויסמוך על המאוחר.

אכן נראה שעיקר כוונת הרמב"ם נלמד מלדרוש 'סמוכין' בסידורו (כדברי הגר"ח^ז בחוש המשולש^י), והרי עיקר ענינו בפרק ב הוא לפרש סדר מינוי בתי דינים בישראל, ואילו פרק יא ענינו לבאר כל חילוקי הדינים שבין דיני ממונות לדיני נפשות. ונראה מזה ששני דינים נפרדים הם בפסול גר לדון; האחד בעצם מינוי של שררה, והאחר בהכשר הגברא כדיין, הלכך בפרק ב העוסק במינוי בתי דינים ולא בדיני הדין עצמו, שם הביא הדין שהגר פסול לשררה, וכלשון הזהב של הרמב"ם שם: 'בית דין של שלשה שהיה אחד מהן גר הרי זה [כלומר: הבית-דין] פסול' - הרי דלא נחית לפסול הגברא אלא לחלות פסול הבית-דין, דב"ד הוא ענין שררה ועל כן ב"ד שיש בו גרים הוא 'בית דין פסול'. ומצד זה אין מקום להביא הדין דגר דן את חברו, דסו"ס אין להעמיד ב"ד קבוע שיש בו גרים שהרי אין שם 'בית דין' לחצאין. לא כן בפרק יא דמיירי בחילוקים הפרטיים של דיני ממונות ודיני נפשות, שם הביא דגר כשר לדון גר חברו בדיני ממונות, דהתם מיירי מצד הכשר הדין עצמו וכלפי זה אין מניעה שגר ידון את חברו [וכל לשונו שם הוא על כשרות הדין עצמו, לא על כללות הב"ד כבפרק ב]. ונפקא מינה שבאופן עראי שפיר דמי לדון גר חברו, שבאופן זה אין ענין שררה בעצם המינוי, דלאו ב"ד קבוע הוא.

ואל תתמה על חילוק זה שבין עראי לקבע, שעיקר חילוק זה מפורש יוצא בדברי רבנו דוד מבונפיד (הביאו בחדושי הר"ן בסנהדרין לו) שכתב שגר דן את ישראל דיני ממונות בעראי אך לא במינוי של קבע. [ונקט כרש"י ביבמות לחצאין, דגר כשר לדון את ישראל בדיני ממונות - אך בדרך עראי בלבד, ומאידך אינו

^ט ואת לפי סברת הנצי"ב ברש"י דדין לא חשיב שררה משום שכפוף לדיני התורה, א"כ אף בנפשות נימא הכי. אכן אי נימא שעצם המינוי להיות מהסנהדרין הוא השררה אתי שפיר, דנהי הדין עצמו לא חשיב השתררות אבל החברות בסנהדרין - שמסתבר שיש בה ענינים נוספים מלבד עשיית דין - היא גופה שררה. אך אכתי קשה דרש"י לשיטתו [וכן להרמב"ם] שמכשיר מלך באמו מישראל, מדוע בד"ל לא סגי באמו מישראל, וכי דיינות שררה היא יותר ממלך - אלא מוכח שהוא דין מסוים בהלכות דיינים ולא מטעמא דשררה. וצ"ל דלא נתרבה דומיא דמשה אלא כההיא דין את כל העם, אבל כשדן את הגר לא שמענו שצריך מיוחד כמשה.

דשררה הוא וכמו שמלך פסול, ואינו דין פרטי בהלכות דיינים. והדבר מתאים מאד לדברי הגר"ז שיסוד הך דינא נלמד ממשנה רבינו שנתייחס בשעת התמנותו לפרנס על בני ישראל, וכנ"ל.

ובזה נבין שיטה נוספת בראשונים; הנה עמדו המפרשים היאך שמעיה ואבטליון עמדו בראש הסנהדרין, כנשיא ואב"ד (כמבואר בפ"ב דחגיגה) והלא היו גרים כדאמרינן בעדיות ובפסחים. ומהר"ל (בדרך החיים פ"א דאבות, והובא בתוי"ט שם) תירץ שאביהם ואמם היו מישראל, וכיו"ב צדד באגרות משה (יו"ד ח"ד נו). ואולם הרמב"ם בהקדמת היד החזקה כתב שנתגיירו בעצמם [והולך בזה לשיטתו בפירוש המשנה דריש עדיות 'הלל אומר מלא הין מים שאובין פוסלין המקוה, אלא שאדם חייב לומר בלשון רבו', שכן העידו משום שמעיה ואבטליון 'מלא הין...'], והביא הרע"ב לפרש בשם הרמב"ם שהואיל והיו גרים לא הבחינו בהיגוי בין א' ל-ה', וגם הלל אמר 'אין' כמותם. וע' בתרגום החדש שכוונת הרמב"ם פירוש אחר, אך לשני הפירושים מבואר ברמב"ם שהיו גרים ממש]. ובתומים (י) תירץ שלא דנו דיני נפשות בסנהדרין רק עסקו בהוראות תושבע"פ. וכיו"ב פירש בישועות ישראל (י) שלא פסקו הדין אלא חיוו דעתם לשאר חברי הסנהדרין, וכעין שצדדו התוס' (בב"ק טו) לענין דבורה הנביאה ששפטת את ישראל. [ע' אג"מ שם שפסק שגר כשר לראשות ישיבה ולהיות בה משגיח, שכיום אין בתפקידים אלו ענין 'שררה', שעיקר תפקיד הישיבה הוא ללמד התלמידים מרצונם, והרי זה דומה לשררת המעסיק עם פועליו]. ואולם פשטות הדברים שדנו ופסקו בסנהדרין ממש, וא"כ הדרה קושיא לדוכתה.

אכן עיקר השאלה משמעיה ואבטליון כבר נפתחה בראשונים; התשב"ץ (במגן אבות) הוכיח שהיו גרים גמורים, ואעפ"כ עמדו בראש הסנהדרין, ופירש משום שלא היה מי שראוי להתמנות כמותם לכן נתמנו הם. וכן נמצא בפירוש הריב"א על התורה (משפטים) בשם הסמ"ק. ולכאורה אין הטעם מובן; וכי סומא באחת מעיניו יהא אפשר למנותו כשאין אחר כיוצא בו. אכן לפי האמור שאין זה פסול בעצם הדיינות אלא אך מחמת השררה שבדבר, ניתן לשמוע [הגם שסו"ס חידוש הוא] שכל שאין שם אחר הראוי כמותו אין התמנותו בגדר מתן שררה לגר אלא אדרבה, התמנותו הוא צורך וענין הציבור.^ח

ולפי"ז יש לנו מבוא לתרץ שיטת רש"י הנ"ל שגר כשר לדון דיני ממונות אפילו ישראל אחר, ובדיני נפשות כשר לדון את גר חברו. והקשו הראשונים הלא פסול לשררה ומדוע כשר לדון ישראל. וקושיא זו תירץ הנצי"ב (העמק שאלה ב) שסובר רש"י דדין לא היא 'שררה' כיון שמחויב לדון על פי התורה ואין הדבר תלוי בהחלטתו האישית כשאר עניני שררות. אכן אכתי קשיא קושית הראשונים היאך כשר לגר לדון בדיני נפשות את

^ח ובעין זוכר להרחי"א (א,קכא) הביא מרבנו חננאל שרוב"ז נתמנה לנשיא אעפ"י שהיה זקן מופלג ואין מושיבים זקן בסנהדרין - כי לא היה שם אחר כמותו. ופירש החי"א דהוי דומיא דגר שכתבו הראשונים הנ"ל שכשאין אחר ממנים אותו. ויתכן לפי"ז שה"ה שאר פסולים כגון בעל מום אינם פסולים בדיעבד, ובדליכא אחר הוי כדיעבד.

משום הכשר הדיינות בעצם, אלא שבפרק ב דן הרמב"ם בשררה שמצד המינוי עצמו להיות חבר בבית דין [קבוע], ואילו בפ"א הנידון הוא מצד השררה שבעשיית הדין בפועל [שבזה הלא ס"ל להרמב"ם ככל הראשונים דעשיית דין חשיבא ענין שבשררה, דלא כרש"י]. ועל כן כלפי השררה שבעצם המינוי, אין שייך לחלק בין לדון ישראל או לדון גר, דאין מינוי בית דין לחצאין - ולכן סתם הרמב"ם פסול הגר להתמנות לבית דין קבוע וכנ"ל, ואילו בפ"א שדן מצד השררה שבעשיית הדין המסויים, בזה שפיר חילק בין דין ישראל לדין גר. ודוקא בדיני ממונות, אבל בנפשות אף בגר חשיב שררה משום עצם היותו נמנה בסנהדרין.

כשר לדון דיני נפשות את גר חברו, דלא כרש"י]. וא"כ נראה גם בשיטת הרמב"ם לקיים הבחנה זו לענין לדון גר חברו, שבדרך קבע אסור [משום עצם המינוי ולא משום הדין הפרטי, ואף אם לא ידון כלל] ובאקראי מותר.

אלא שאם כנים הדברים - המאירים ומיושבים היטב בפשט ובהבנה - הרי יצא לנו שיש פסול בגר בעצם הכשרו לדון [שזהו ענינו של פרק יא כנ"ל] ולא רק מצד דין השררה, ואף בדיני ממונות. וא"כ הרי לפי"ז יחזרו כל הקושיות דלעיל.

אך האמת תורה דרכה לקיים מהלך זה ברמב"ם עם כל הנ"ל, דלעולם יסוד פסול גר לדון הוא אך משום לתא דשררה ולא

